

Apr.2023.

17. "Review of indirect losses from the war in the agriculture of Ukraine. Second issue, November 10, 2022." Minagro, minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreporti.. Accessed 17 Apr.2023.
18. "They fill the budget and feed." Uriadovyi kurier, ukurier.gov.ua/uk/articles/napovnyuyut-byudzhet-i-goduyut/ Accessed 17 Apr.2023
19. "Losses from the death of animals and damage to livestock farms amount to approximately 2 billion hryvnias." Minagro, minagro.gov.ua/news/zbitki-vid-zagibeli-tvarin-ta-poshkodzhenny... Accessed 17 Apr.2023
20. "Fertilizer market 2022: Ukrainian chemistry withstood the blow, adapted to military conditions and began recovery." Interfax. interfax.com.ua/news/blog/880515.html Accessed 17 Apr.2023
21. "A third of Ukrainian lands are potentially dangerous for agricultural work." Agravery, agravery.com/uk/posts/show/tretina-ukrainskih-zemel-e-potencijn... Accessed 17 Apr.2023
22. "Sales of combine harvesters in Ukraine decreased by more than 2 times." Agravery, agravery.com/uk/posts/show/prodazi-kombajniv-v-ukraini-znizilis... Accessed 17 Apr.2023
23. "Survey of losses from the war in the agriculture of Ukraine. Indirect damage assessment. Second issue November 10, 2022." Minagro, minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/damagesreport... Accessed 17 Apr.2023
24. "Twilight of agricultural holdings: how the war will change the agriculture of Ukraine." Mind, mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-z... Accessed 17 Apr.2023
25. "Survey of losses from the war in the agriculture of Ukraine. Indirect damage assessment. June 8, 2022." URL: Minagro, minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Damages_repor... Accessed 17 Apr.2023
26. "Grain storage in polymer sleeves: how to do everything correctly?" Cabinet Ministry of Ukraine, www.kmu.gov.ua/news/zberigannya-zerna-v-polimernih-rukavah-yak-... Accessed 17 Apr.2023
27. "Almost 51 million tons of grain were threshed in Ukraine." Minagro, minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-namolocheno-majzhe-51-mln-tonn-z. Accessed 17 Apr.2023

УДК 336

doi: 10.15330/apred.1.19.201-212

Кохан І.В.¹, Дмитровська В.С.²

ТЕНДЕНЦІ ФІНАНСУВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: 0342752351,

¹e-mail: irina.kokhan@pnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9262-5723

²e-mail: veronika.dmytrovska@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5696-2792

Анотація. Забезпечення високого рівня життя населення, задоволення необхідних потреб громадян у комфортному житті, енергетиці, транспорті, послугах є ключовими завданнями соціально орієнтованої економіки. Належне задоволення зазначених потреб можливе лише за умов безперебійного та ефективного функціонування комунальних підприємств, а якість та ефективність діяльності комунальних підприємств безпосередньо залежить від їх фінансового стану.

Особливо зараз в умовах децентралізації актуальним є вивчення питань функціонування, розвитку та фінансового забезпечення, фінансового стану комунальних підприємств. Розглядаються проблеми та перспективи відновлення комунальної сфери України під час та після завершення російської війни проти України. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення, значних пошкоджень інфраструктури. Вплив на економічну діяльність також був величезним: реальний ВВП різко впав, інфляція різко зросла, торгівля була серйозно порушена, а дефіцит бюджету зріс до безпрецедентного рівня.

Проаналізовано основні події та розвиток економіки під час воєнного стану в державі, визначено проблеми та обґрунтовано оптимальні умови майбутнього розвитку комунальної сфери. Проаналізовано вже існуючі плани відновлення інфраструктури України після закінчення війни та спрогнозовано інші можливі варіанти розвитку реконструкції комунального сектору в контексті міжнародного досвіту країн Європейського Союзу. Метою статті є дослідження основних напрямів теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо формування та використання фінансових ресурсів комунальних підприємств та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовими ресурсами комунальних підприємств в Україні. Під час формування аналітичного підґрунтя оцінки ефективності управління фінансами комунальних підприємств застосовані такі методи наукового дослідження: формалізація, вимірювання, статистичний, аналітичний, порівняння, соціологічний, структурно-логічного аналізу. При визначенні напрямів модернізації управління фінансами комунальних підприємств в умовах повоєнного відновлення були використані методи ідеалізації, прогнозування, узагальнення, методи кількісних і якісних досліджень.

Ключові слова: комунальна сфера, місцеві бюджети, фінансування, відновлення.

Kokhan I.V.¹, Dmytrovska V.S.²

TRENDS IN THE FINANCING OF THE COMMUNAL SECTOR IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECOVERY

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine, tel.: 0342752391,
tel.: 0342752351,

¹e-mail: irina.kokhan@pnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9262-5723

²e-mail: veronika.dmytrovska@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5696-2792

Abstract. Ensuring a high standard of living of the population, meeting the necessary needs of citizens in comfortable housing, energy, transport, and services are the key tasks of a socially oriented economy. Adequate satisfaction of these needs is possible only under the conditions of uninterrupted and efficient functioning of utility enterprises, and the quality and efficiency of the activity of utility enterprises directly depends on their financial condition.

Especially now in the conditions of decentralization, it is relevant to study the issues of functioning, development and financial support, the financial condition of communal enterprises. The problems and prospects of restoring the communal sphere of Ukraine during and after the end of the Russian war against Ukraine are considered. Russia's full-scale invasion of Ukraine led to large human casualties, massive displacement of the population, and significant infrastructure damage. The impact on economic activity was also enormous: real GDP fell sharply, inflation soared, trade was severely disrupted, and the budget deficit rose to unprecedented levels.

The main events and development of the economy during the martial law in the state were analyzed, the problems were identified and the optimal conditions for the future development of the communal sphere were substantiated. Already existing plans for the restoration of Ukraine's infrastructure after the end of the war are analyzed and other possible options for the development of the reconstruction of the utility sector in the context of the international education of the European Union countries are predicted. The purpose of the article is to study the main directions of theoretical foundations and practical recommendations for the formation and use of financial resources of communal enterprises and the development of scientific and practical recommendations for improving the management of financial resources of communal enterprises in Ukraine. The following methods of scientific research were applied during the formation of the analytical basis for evaluating the effectiveness of financial management of utility companies: formalization, measurement, statistical, analytical, comparison, sociological, structural and logical analysis. The methods of idealization, forecasting, generalization, modeling, methods of quantitative and qualitative research were used to determine the directions of modernization of the management of the finances of communal enterprises in the conditions of post-war recovery.

Key words: communal sphere, local budgets, financing, recovery.

Вступ. Основним показником соціально-економічного розвитку регіонів України є ефективне та стабільне функціонування комунальних підприємств, оскільки їхня діяльність спрямована на забезпечення комфортних та безпечних умов проживання всіх жителів. У статті актуалізовано питання визначення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні післявоєнної відбудови комунальної інфраструктури. Обґрунтовано, що в умовах поточної невизначеності з джерелами зовнішніх фінансових ресурсів для відновлення зруйнованої інфраструктури та механізмами використання таких ресурсів набуває актуальності розробка внутрішніх механізмів прямої та опосередкованої участі місцевих бюджетів. У довоєнний період комунальні підприємства критичної інфраструктури були найбільшими одержувачами коштів з місцевих бюджетів, і обсяги цього фінансування зросли в рази, але їх рентабельність залишалася вкрай низькою. Незважаючи на виконання поточного плану надходжень до місцевих бюджетів, коштів на відновлення потреби у комунальному господарстві не вистачає. Тому повноцінне виконання функцій комунальних підприємств потребує відповідного фінансового забезпечення та дієвого механізму управління діяльністю комунальних підприємств, який би забезпечив їх стабільний розвиток у майбутньому. Це зумовлює необхідність вивчення проблем фінансового забезпечення та пошуку нових підходів і шляхів підвищення ефективності діяльності та відновлення комунальних підприємств.

Особливості фінансового забезпечення діяльності комунальних підприємств різних сфер достатньо широко висвітлені у працях українських науковців та практиків, зокрема О.П. Кириленко [1], О.С. Журавка [2], С.М. Галенка [3], О.В. Кравченко [4], та інших. Проте, незважаючи на значну увагу, яку приділяють дослідники розробкам теоретичних і практичних аспектів фінансового забезпечення діяльності підприємств, натепер залишається низка проблем та бракує всебічного та комплексного вивчення особливостей фінансового забезпечення діяльності комунальних підприємств, а також розроблення заходів для забезпечення їх стабільного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних напрямів теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо формування та використання фінансових ресурсів комунальних підприємств та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовими ресурсами комунальних підприємств в Україні.

Результати. Ефективність функціонування органів місцевого самоврядування безпосередньо залежить від функціонування інституту власності, оперативного застосування законодавства та належного управління. Еволюція форм власності суттєво впливає на добробут громадян, перспективи розвитку громади та процвітання

державності в країні, тому сфера комунальної власності наразі трансформується найшвидше.

В умовах воєнного стану криза житлово-комунального господарства продовжує поглиблюватися та загострюватися. Так, як у екстремально складних умовах необхідно забезпечити відновлення та функціонування системи комунального господарства, житлового фонду, надання комунальних послуг, необхідних для мінімального забезпечення життєдіяльності цивільного населення.

Європейський напрям розвитку України означає, передусім, наближення до європейських стандартів бюджетного механізму, фінансову децентралізацію, удосконалення засад формування та виконання місцевих бюджетів [7, с.15].

Комунальна власність є формою суспільної власності, тобто належить територіальним громадам та органам місцевого самоврядування. Комунальна власність дає можливість місцевому самоврядуванню одержувати додаткові джерела доходів. Основою економічної та фінансової самостійності місцевого самоврядування є комунальна форма власності на фінансові ресурси [6].

На даний момент, питання формування та реалізації державної політики в сфері комунального господарства на загальнодержавному рівні займаються Кабінет Міністрів України (КМУ), Національна комісія, Міністерство розвитку громад та територій України, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

На час дії воєнного стану функції щодо управління сферою ЖКГ можуть покладатися на тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Згідно, до норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану» статті 15, на військові адміністрації покладено:

- повноваження щодо управління об'єктами ЖКГ, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних ОТГ;
- забезпечення відповідного якості та рівня послуг громадянам;
- забезпечення соціально-культурних закладів та населення паливом, газом та відповідними енергоносіями;
- вирішення питань водопостачання;
- надання допомоги власникам житлових приміщень у їх реконструкції та відбудові, у разі пошкодження внаслідок воєнних дій чи терористичних актів;
- вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та захоронення побутових відходів; затвердження маршрутів та розкладів руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форми власності тощо [7].

Управління об'єктами ЖКГ, що знаходяться у комунальній власності, їх належне утримання та ефективну експлуатацію, надання необхідних комунальних послуг реалізують органи місцевого самоврядування, так як вони мають повноваження у сфері управління та регулювання комунального господарства відповідної ОТГ.

Управління комунального господарства, на рівні міста, залежить від розмірів його території, кількості населення, що є на цій території, присутності комунальних підприємств, підприємницьких структур, галузей матеріального виробництва та обслуговування, громадських організацій та населення.

Війна стала безпрецедентним випробуванням на стійкість загальної системи управління та функціонування інституцій. Незважаючи на значні удари по бюджетах громад, самоврядуванню вдалося зберегти контроль над більшістю протягом перших місяців вторгнення. Протягом семи років, відколи розпочалася децентралізація, також відбулася адміністративна (утворення об'єднаних територіальних громад) і фіскальна складові.

Головний результат полягає в тому, що разом зі збільшенням ресурсів на місцях зросла і автономія у прийнятті рішень щодо управління ними. Завдяки цій реформі місцева влада отримала, з одного боку, більші фінансові ресурси та більшу самостійність у прийнятті рішень щодо їх використання, а з іншого – більшу відповідальність.

У 2021 році на місцеві бюджети припадала чверть доходів зведеного бюджету, де практично 400 млрд. грн. змогли зібрати територіальні громади. Вторгнення росії поставило перед громадами значні виклики, адже на місцевому рівні потрібно вирішувати гуманітарні, комунальні, матеріально-технічні та міграційні проблеми, відновлювати зруйноване [5]

Повномасштабне вторгнення на територію України, що триває більше року, призводить до катастрофічних руйнувань цивільної та промислової інфраструктури. Згідно, даних, наведеними звіті Світового банку, Єврокомісії та Уряду України, сукупні прямі збитки завдані Україні (житловому комплексу, промисловості, транспорту, торгівлі) станом на 01.06 2022 року становили 97 млрд. доларів. До даного переліку додаються збитки, спричинені порушенням виробничих механізмів, які оцінюються у 52 млрд.доларів.

На відбудову соціальної інфраструктури Україна потребуватиме близько 105 млрд дол. за оцінками на 01.06.22р., тоді як в цілому на відновлення зруйнованих активів станом на 01.08.2022р. необхідно витратити 185 млрд дол., в тому числі на житлово-комунальне господарство – 1,7 млрд. дол., і транспорт – 4,6 млрд дол. [5].

Згідно прогнозних даних Національної ради з відновлення України, станом на 01.08.2022 р. загальний обсяг прямих збитків вже становить 108,3 млрд доларів, а тільки за 2 місяці війни прямі збитки зросли на 11 млрд доларів. Основною складовою зростання збитків за два літні місяці експерти Нацради називають пошкодження та руйнування житла. Загалом, за даними на серпень, зруйновано щонайменше 129,9 тис. житлових будинків. Збитки, завдані інфраструктурному сектору, склали 31,6 млрд доларів, збитки промислових підприємств – 8,8 млрд доларів. Збитки, пов'язані з руйнуванням об'єктів соціальної інфраструктури, на початок серпня склали 5,7 млрд доларів. [5].

KSE Агроцентром та Всеукраїнською асоціацією громад, за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні провели опитування мешканців громад щодо проблем місцевих фінансів під час війни, що дало змогу проаналізувати бюджетну ситуацію в якому опинилися громади в перші місяці війни. Вторгнення, яке спричинило масову міграцію та зупинку бізнесу, завдало значного удару по бюджетам.

Об'єднані територіальні громади, які знаходились поза зоною бойових дій, серех них, дві третини відзначили падіння доходів. Кожна четверта громада, що знаходилася у зоні вторгнення росії, збрала щонайменше на 50% менше доходів від довоєнних показників. Статті бюджетів, які постраждали найбільше – це надходження з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизів та земельного податку.

Таким чином, громади опинились перед необхідністю продовжувати фінансувати освіту, медицину, житлово-комунальне господарство, коли доходи впали до 70%, що внесло значний дисбаланс у їхніх фінансах (табл. 1):

Структура зменшення доходів громад у травні 2022 року

The structure of community income reduction in May 2022

На скільки впали бюджетні доходи відносно очікуваних значень?	ТГ поза зоною бойових дій, %	ТГ у зоні бойових дій, %	ТГ, що постраждали від російської окупації, %
Впали на 0-9%	23%	12%	13%
Впали на 10- 29%	21%	26%	17%
Впали на 30- 49%	8%	23%	30%
Впали на 50- 69%	3%	20%	22%
Впали на понад 70%	1%	3%	4%
Не впали	43%	15%	13%
Важко сказати	1%	0%	0%

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [9]

Таким чином, 51% громадам довелося ухвалювати скорочення бюджету, в частині видатків на освіту та житлово-комунальне господарство та видатки на оплату праці. Хоча в листопаді 2022 року Уряд спростив організацію бюджетного процесу на місцевому рівні в період воєнного стану, у більшості сфер (освіта, медицина, житлово-комунальне господарство, культура) недофінансування вже означає погіршення якості надання державних послуг. Набагато менше територіальних громад встигли звернутись за прямою фінансовою підтримкою – тільки 20%, а тільки половина з них отримала кошти. Дефіцит держбюджету в розмірі \$3,5 млрд на місяць і пріоритетність видатків на оборону не дозволяють збільшити фінансування місцевих потреб [9].

Одним із визначних факторів, який негативно впливає на можливості досягнення цілей сталого розвитку, є рівень видатків зведеного бюджету на фінансування програмних заходів за функціональними ознаками у економічній, екологічній та соціальній сферах. Згідно табл. 2 очевидно, що видатки екологічного спрямування протягом аналізованого періоду не перевищували 1%, а у 2022 році істотно знизилися – до 0,17% від загальних видатків.

Витрати на економічну діяльність протягом 2014-2021 років мали тенденцію до зростання – з 8,3% у 2014 році до 15,9% у 2021 році, після чого відбулося значне зниження цього показника до 5,1% у 2022 році. За весь період дослідження частка видатків на соціальну сферу був найбільшим: так, їх сума перевищила 50% від суми загальних видатків (найвище значення було у 2014 році – 59,1%, найменше у 2020 році – 50,3%, а у 2022 році – 32,7%). Поясненням такого зменшення уточнених показників видатків у 2022 році, які порівняно з попереднім роком загалом зросли на 1 199,1 млрд грн, стала зміна пріоритетів та напрямів бюджетних видатків під час війни, а саме потреба збільшення фінансування на сфері оборони та безпеки країни. Таким чином, після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України витрати на оборону зросли до понад 110 млрд грн. проти 10 млрд. грн. у 2021 році [4].

Таблиця 2

Аналіз структури та динаміки показників зведеного бюджету з розподілом за групами економічного, екологічного та соціального призначення

Table 2

Analysis of the structure and dynamics of indicators of the consolidated budget with distribution by groups of economic, environmental and social purposes

Показники	Роки								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Видатки зведеного бюджету України, млн. грн.	523125,7	679871,4	835589,8	1056760	1250174	1370113	1595290	1844378	3043499,1
у тому числі: на охорону НПС									
млн.грн.	3481,7	5529,7	6255,4	7349,3	8242,1	9729,8	9056	10620,6	5226,7
частка у % до загально-го обсягу видаєків	0,67	0,81	0,75	0,7	0,66	0,71	0,57	0,58	0,17
коефіцієнт зростання ланцюговий	x	1,59	1,13	1,17	1,12	1,18	0,93	1,17	0,49
на економічну діяльність									
млн.грн.	43637,6	56257,3	66180,3	102883,4	140761	154219,3	262815	293350	156434,3
частка у % до загально-го обсягу видаєків	8,34	8,27	7,92	9,74	11,26	11,26	16,47	15,91	5,14
коефіцієнт зростання ланцюговий	x	1,29	1,18	1,55	1,37	1,10	1,70	1,12	0,53
на соціальну сферу									
млн.грн.	326931	393463	497607	617438	694579	754959	838719	984125	1036017
частка у % до загально-го обсягу видаєків	59,09	55,56	57,45	55,85	53,13	52,58	50,56	50,27	32,69
коефіцієнт зростання ланцюговий	x	1,22	1,27	1,23	1,13	1,08	1,12	1,15	1,07

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [9]

Тенденції показників видатків зведеного бюджету на фінансування соціальної сфери порівняно з екологічною та економічною сферами до 2022 року були позитивними. Проте, враховуючи гуманітарні наслідки війни, не можна визначити як достатні як в умовах війни, так і на етапі повоєнного відновлення. Аналізуючи показники видаткової частини бюджету у 2022 році, майже третина видатків зведеного бюджету припадає на соціальну сферу: соціальний захист (15%), освіту (9,6%), медицину (7,1%), духовну та фізичний розвиток (1,1%) . Порівняно з минулим роком видатки на соціальний захист зросли на 23,9%, що дало змогу захистити соціальні виплати від інфляції під час війни (середня інфляція на кінець 2022 року становила 20,2%). Решта видатків (14,8%) розподілилися таким чином: 8,2% – загальнодержавні функції, з них 5,3% – обслуговування державного боргу; 5,1% – економічна діяльність; 1,4% – житлово-комунальне господарство; 0,2% – екологія. Так, 5/6 видатків зведеного бюджету 2022 року склали два основні напрямки: безпека/оборона та соціальна сфера. Маємо бюджет воюючої країни, але зі збереженням невідкладних витрат на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту [5].

Світовий банк та Європейська комісія підтвердили свою постійну підтримку нашої державі. Враховуючи виснажливу війну, виникне потреба в майбутніх оцінках шкоди, втрат і потреб у реконструкції та відновленні в Україні. Враховуючи наслідки війни з 24 лютого по 01.06.2022 року, збитки, завдані галузями промисловості, оцінюються приблизно в 97 мільярдів доларів.

Найбільше постраждали зазнали втрат і пошкоджень такі сфери, як житловий сектор (40% від загального збитку), транспорт (31%), торгівля і промисловість (10%)

Загальні збитки наближаються до 252 мільярдів доларів, дивлячись на які, можна помітити, що збитки в одному секторі продовжують зростати та перетинатися з іншими галузями. Наприклад, падіння сільськогосподарського виробництва вплинуло на попит, перебої в постачанні або електроенергії впливають на бізнес у районах, які безпосередньо не постраждали від бойових дій.

Зазначається, що станом на кінець 2022 року рівень життя за межею бідності став вищим і зріс у десять разів до 21%. Він буде вищим у охоплених війною районах. Наприклад, у тимчасово непідконтрольній державі Херсонській області з 2022 року ціни на продукти харчування зросли на 62%. Усі ці потреби виникають внаслідок війни, яка охоплює широку географічну територію (включно з міськими районами).) і є масовим – задоволення цих потреб має вирішальне значення для тривалого післявоєнного відновлення.

У найближчій та короткостроковій перспективі для задоволення найнагальніших потреб у аналізованих галузях буде потрібно понад 105 мільярдів доларів. До них належать термінові потреби, а саме:

- 1) підготовка до зими об'єктів комунального господарства;
- 2) ремонт транспортного відділення для забезпечення зв'язку та обслуговування;
- 3) забезпечення людського розвитку, особливо забезпечення освіти, медичного обслуговування та надання підтримки найбіднішим і переміщеним верствам населення;
- 4) невідкладні заходи щодо очищення території країни для забезпечення безпеки реконструкції та реставрації основних територій.

Міжнародні та українські урядові, експертні та наукові кола акцентують на потребі і обов'язковості використання підсанкційних коштів росії для відновлення української економіки, однак, як неодноразово наголошували іноземні вчені, урядовці та представники міжнародних організацій, наразі механізм передачі заморожених активів агресора до відновлення України не розроблено, і це може тривати довго.

Питання та проблеми відновлення знищеної інфраструктури стає життєво актуальним для України, і на стадії невизначеності з джерелами зовнішніх фінансових

ресурсів для відновлення та механізмами використання таких ресурсів, розробка механізмів прямої та опосередкованої участі вітчизняних інституцій у процесах післявоєнної відбудови набуває актуальності.

Активна участь місцевої влади у цих процесах не викликає сумнівів, проте обставини, що склалися, потребують з'ясування ролі місцевих бюджетів у системі відносин, спрямованих на відродження України.

Комунальні установи можна умовно поділити на некомерційні підприємства та установи переважно соціальної сфери та комунальні підприємства, що працюють на комерційній основі.

Критично важливими об'єктами комунальної сфери є комунальні підприємства, які надають соціально важливі послуги та водночас виконують соціальну функцію. Це: водо- та теплопостачальні підприємства, підприємства, що надають послуги з утилізації відходів та інші супровідні послуги.

Дані підприємства, одночасно із підприємствами електропостачання, яке на сьогодні є приватною монополією, належать до об'єктів критичної інфраструктури.

Інфраструктура вважається критичною, відповідно, яка забезпечує надання основних послуг для підтримки безперервного розвитку, протидіє загостренню внутрішніх і зовнішніх викликів, а також сприяє відновленню після порушень і руйнувань [1, с. 50]. Така інфраструктура має забезпечувати постійну роботу підприємств і домогосподарств, фінансової системи та державних установ у нормальних умовах [1, с. 61]. Відновлення критичної інфраструктури є пріоритетним та базовим завданням для післявоєнного економічного відновлення.

Далі за значимістю йдуть підприємства, які надають соціально важливі послуги, але не здійснюють соціальних функцій. До них відносять підприємства з ремонту та утримання доріг, мостів і споруд, підприємства у сфері благоустрою, підприємства з утримання житлового фонду, утримання зелених насаджень, надання адміністративних послуг, надання ритуальних послуг.

У даній групі підприємства сфери дорожнього господарства належать до критичної інфраструктури. Комунальні підприємства критичної інфраструктури є основними одержувачами бюджетного фінансування з місцевих бюджетів, яке спрямовується до них у різних формах. Стан фінансування комунального господарства до початку здійснення децентралізації був незадовільним, на що акцентували значна кількість науковців та експертів.

Проте, з початком децентралізації фінансування комунальних підприємств покращилося, але їх фінансова прибутковість та ефективність залишалася на низькому рівні, що проявляється середньою нульовою рентабельністю капіталу, а для підприємств критичної інфраструктури середні показники рентабельності станом на 2017–2018 рр. стали від'ємними значеннями, а саме: -1% для водопостачання, -5% для теплопостачання та -3% для комунального транспорту [6-7].

Узагальнена статистика щодо загального обсягу бюджетних коштів, виділених комунальним підприємствам, в тому числі критичної інфраструктури, не ведеться (підкреслюючи, що сфера ЖКГ є лише частиною комунальної сфери), однак у звітах.

Антимонопольний комітет України, який реєструє надання державної допомоги підприємствам комунальної власності протягом 2018–2020 років, наголошує на значному збільшенні обсягів такої допомоги за рахунок коштів місцевих бюджетів за період 2018–2020 років, а саме з 622,32 млн грн. 2018 р. до 4 281,34 млн. грн. у 2020 році, практично в 7 разів [5].

Відповідні дані показують про значне підвищення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні комунальних підприємств за останні роки. Якщо припустити, що у 2021 році обсяг фінансування комунальних підприємств не зменшився, і порівняти обсяг

державної допомоги з орієнтовними розмірами потреби у оновленні лише ЖКГ та транспорту, то тоді ми отримаємо 4,3 млрд грн потенційних потужностей проти 6,3 млрд доларів ймовірних потреб.

Не дивлячись на позитивні звітні дані про виконання місцевих бюджетів за I півріччя 2022 року, а саме збільшення доходів на 18,4 млрд. грн., що є на 11,8% більше, ніж за відповідний період 2021 року, очікуване падіння ВВП України у 2021 році становить 31,5%, тому фінансова спроможність місцевих бюджетів відновити критичну інфраструктуру комунальної сфери, навіть на менш постраждалих від бойових дій територіях, є дуже невеликою.

Очікується, що джерелом відновлення української економіки окрім конфіскованих у росії коштів стануть кошти міжнародної фінансово-кредитної допомоги.

Ймовірним джерелом відновлення української економіки, крім конфіскованих у росії коштів, можуть стати кошти міжнародної фінансово-кредитної допомоги.

Головною роллю місцевої влади, в довоєнний період, у фінансових відносинах з комунальними підприємствами була роль донора, так як, бюджетне фінансування комунальних підприємств здійснювалося з бюджету розвитку і було домінуючою формою взаємовідносин. .

Роль гаранта, які можуть взяти на себе органи місцевого самоврядування у разі укладення великих кредитних договорів під місцеві гарантії, виконувалися рідко. Тільки після 2018 року деякі українські громади почали залучати кредити Європейського банку реконструкції та розвитку та Європейського інвестиційного банку на оновлення транспортної інфраструктури. У таких позиках посередником виступав і місцевий бюджет, оскільки кредитні кошти проходили через казначейські рахунки органів місцевого самоврядування.

Сприяння залученню іноземної допомоги для відновлення комунальної галузі зменшить роль органів місцевого самоврядування як донора та посилить роль гаранта та посередника у фінансовому обслуговуванні запланованої фінансової допомоги. Що стосується ролі контролера, то механізм отримання грантової допомоги органам місцевого самоврядування показала, що функція контролю за цільовим і своєчасним використанням коштів тільки частково перекладається на органи місцевої влади.

Представники донорів, розташовані в країні-реципієнті, залишаються основним фінансовим контролером. Очікується, що відповідна практика продовжуватиметься, враховуючи дуже повільні темпи боротьби з корупцією, яка є важливою проблемою під час воєнного стану. Збільшення контрольних повноважень органів місцевого самоврядування в процесі надання зовнішньої фінансової допомоги означатиме зростання довіри до України та поступ у здійсненні реформ в напрямі інтеграції до європейського простору.

Таким чином, важлива зовнішня фінансова допомога для відновлення комунальної сфери України потребуватиме збільшенні видів фінансових відносин органів місцевого самоврядування та трансформації ролі місцевих бюджетів у напрямі зменшення традиційної ролі прямого фінансування та збільшення непрямих ролей гаранта, посередника та контролера. Відповідна трансформація потребуватиме готовності, а саме підвищення кваліфікації наявних працівників фінансових управлінь і управлінь та власне підготовки спеціалістів фінансових напрямів підготовки.

Висновки. Здійснене дослідження зміни ролі місцевих бюджетів у післявоєнній відбудові комунального господарства дало змогу встановити, що підприємства критичної інфраструктури комунального сектору складають її невелику частину, але вони відіграють вирішальну роль у забезпеченні життєдіяльності громади та безперебійному функціонуванні місцевої економіки. Війна на території України

призвели і призводять до руйнування цивільної та промислової, відповідно і комунальної інфраструктури, попередня потреба у відновленні якої станом на серпень 2022 року оцінюється в 6,3 млрд доларів. Можливості місцевих органів влади фінансувати комунальну сферу до початку війни була в декілька разів меншою і не покривала існуючих потреб. Відповідно, скорочення ВВП на третину у 2022 році фактично унеможливило внутрішнє фінансування, тому повоєнне відновлення комунальної сфери можливо за кошти зовнішньої фінансової допомоги. Реалізація даної допомоги перетворює роль місцевих бюджетів з прямої на непряму, зокрема посередницьку підтримку.

1. Щур Р.І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осавца Ю.В. 2019. 394 с.
2. Щур Р.І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету ДФС України: електронне наукове видання*. 2019. №1. С. 295-307.
3. Białek-Jaworska, A. Revenue diversification and municipally owned companies' role in shaping the debt of municipalities. *Annals of Public and Cooperation Economics*, 2021. №1/45. DOI: 10.1111/apce.12358 [in English].
4. Jedynek, T., & Wasowicz, K. The relationship between efficiency and quality of municipally owned corporations: Evidence from local public transport and waste management in Poland. *Sustainability*, 2021. №13. <https://doi.org/10.3390/su13179804> [in English].
5. Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, серпень 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf> (дата звернення: 15.04.2023).
6. Which countries are sending military aid to Ukraine? URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/28/which-countries-are-sending-military-aid-to-ukraine> (дата звернення: 01.04.2023).
7. Криховецька З.М., Кропельницька С.О., Кохан І.В., Дмитровська В.С., Галушак І.Є. Роль податкової політики у розвитку інвестицій в Україні в умовах європейської інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід (науково-практичний журнал)*. 2021. № 20. С. 10–18. URL: lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/16340/1/Article_Economics.pdf
8. Негода Ю.В. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні повоєнного відновлення комунальної сфери. *Економіка та суспільство*. 2022. №43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal> (дата звернення: 21.04.2023)
9. Тарасенко І.О., Олефіренко К.С. Аналіз структури та динаміки показників зведеного бюджету в координатах сталого розвитку України. *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»* (March 6-8, 2023). Vilnius, Lithuania. №145. С. 58–61.

References

1. Shchur, R.I. *Finances of united territorial communities in the conditions of decentralization in Ukraine*. Ternopil, Osavtsa Yu.V., 2019.
2. Shchur, R.I. "Organizational principles of financial control over the activities of united territorial communities in Ukraine." *Collection of scientific works of the University of SFS of Ukraine: electronic scientific publication*, no.1, 2019, pp. 295-307.
3. Białek-Jaworska, A. "Revenue diversification and municipally owned companies' role in shaping the debt of municipalities." *Annals of Public and Cooperation Economics*, no.1/45, 2021. doi: 10.1111/apce.12358
4. Jedynek, T., & K. Wasowicz. "The relationship between efficiency and quality of municipally owned corporations: Evidence from local public transport and waste management in Poland." *Sustainability*, no.1/45, 2021. doi.org/10.3390/su13179804
5. World Bank, Government of Ukraine, European Commission. Ukraine "Rapid Assessment of Damage and Recovery Needs, August 2022." World Bank, documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf. Accessed 15.04.2023.
6. "Which countries are sending military aid to Ukraine?" *aljazeera*, www.aljazeera.com/news/2022/2/28/which-countries-are-sending-military-aid-to-ukraine. Accessed 01.04.2023.
7. Dmytrovska, V., Krykhovetska, Z., Kropelnytska, S., Kokhan, I., and I.Halushchak. "The role of tax policy in the development of investment in Ukraine in the context of European integration." *Investments: practice*

- and experience (scientific and practical journal), no.20, 2021, pp. 10–18. Scientific Library Of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/16340/1/Article_Economics.pdf
8. Negoda, Yu.V. “The role of local budgets in financing the post-war reconstruction of the communal sector.” *Economy and society*, no.43, 2022, economyandsociety.in.ua/index.php/journal. Accessed 21.04.2023.
 9. Tarasenko, I.O., and K.S. Olefirenko. “Analysis of the structure of the dynamics of indicators of the consolidated budget in the coordinates of the sustainable development of Ukraine.” *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»* (March 6-8, 2023). Vilnius, no.145, 2023, pp. 58–61.

УДК 330.15:338.43:631.11:658

doi: 10.15330/apred.1.19.212-218

Сас Л.С.¹, Калицун Ю.Є².

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ДІАГНОСТИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра обліку і оподаткування,
вул. Шевченка,55, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: +380971798462,
e-mail: sas_lyudmyla@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-2053-0394

²Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра економічної кібернетики,
вул. Шевченка,55, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел: +380978086936,
e-mail: uriikalicun1986@gmail.com,
ORCID: 0009-0001-6435-3716

Анотація. Стаття присвячена висвітленню впливу факторів зовнішнього середовища на формування ресурсного потенціалу (людських, земельних, фінансових, інформаційних, матеріальних, техніко-технологічних ресурсів) сільськогосподарського підприємства. Мета статті – розкрити сутність та значення ресурсного потенціалу для забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства як відкритої соціально-економічної системи, а також визначити вплив факторів зовнішнього середовища на формування ресурсного потенціалу за допомогою методичного інструментарію економічної діагностики.

У статті зосереджено увагу на необхідності діагностики зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств як важливої та необхідної передумови формування їхнього ресурсного потенціалу. Теоретично обґрунтовано вплив факторів зовнішнього середовища на формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи галузеву специфіку діяльності – сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов та ін., основними факторами зовнішнього середовища, які впливають на формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств